

Inhoud

Inleiding	7
Brieven (<i>Epistulae</i>) 1 – 81	29
De kwestie van de gevallen (<i>De lapsis</i>)	391
De eenheid van de katholieke Kerk (<i>De ecclesiae catholicae unitate</i>)	423
Proconsulaire handelingen met betrekking tot de heilige Cyprianus, bisschop en martelaar (<i>Acta proconsularia sancti Cypriani episcopi et martyris</i>)	451
Aantekeningen:	
bij de brieven	459
bij De kwestie van de gevallen	575
bij De eenheid van de katholieke Kerk	583
bij de Proconsulaire handelingen m.b.t Cyprianus	591
Namenlijst	597
Lijst van aangehaalde bijbelplaatsen	601
Geraadpleegde literatuur	613

Inleiding

Halverwege de derde eeuw had het christendom aanhang gevonden in grote delen van het Romeinse Rijk. In het Oosten bestonden christengemeenten in Egypte, Palestina, Syrië, Klein-Azië en Griekenland en in het Westen in Illyrië, Italië, het Rhônedal, Spanje en Noord-Afrika. Rome en Carthago waren steden waar het wereldlijk gezag gevestigd was, maar tevens belangrijke centra vanwaar bisschoppen leiding gaven aan de Kerk.

Thascius Cyprianus werd ca. 205 in Romeins Afrika geboren uit een welgestelde en invloedrijke familie. Nadat hij zich had bekwaamd in retorica en rechten werd hij leraar welsprekendheid in Carthago. In 246 bekeerde hij zich onder invloed van de priester Caecilius (of Caecilianus) tot het christelijk geloof. Hij deed dat met overtuiging en vreugde omdat hij door de kennismaking met de heilige geschriften van het christendom bevrijding vond van zijn onvrede met het zedeloze leven, zijn ergernis over de jacht naar bezit en rijkdom, en zijn verdriet over het gebrek aan respect voor de medemens. Later bekende hij dat hij grote moeite had gehad om zich van de luxe van een leven in welstand los te maken, maar in zijn geloof de kracht had gevonden om het aardse af te wijzen.

Hij nam de naam van de priester Caecilius, “de vader van zijn nieuwe leven”, over: Caecilius Cyprianus. Na zijn bekering gaf hij niet alleen zijn positie, maar ook zijn bezit in de wereld op. Er wordt vermeld dat hij een deel van zijn vermogen aan de armen schonk – wat wil zeggen dat hij die gelden onderbracht in kerkelijke fondsen – en zich voortaan als in eenvoud levend christen wijdde aan de bestudering van de Heilige Schrift en de werken van kerkelijke schrijvers, vooral van Tertullianus (ca. 160 – ca. 220).

Al spoedig werd hij tot diaken, en vervolgens tot priester gewijd. In 248/249 liet hij zich onder druk van de geestelijkheid en de gelovigen in Carthago tot bisschop van Carthago benoemen, als opvolger van de overleden bisschop Donatus. Zijn aanstelling had echter niet ieders steun. Vijf geestelijken en hun volgelingen waren ertegen, vanwege zijn wereldse achtergrond, zijn geleerdheid en zijn diplomatieke gaven; ook wezen ze op het advies van de apostel Paulus: *(een bisschop) mag niet een pas bekeerde zijn* (1 Tim. 3:6).

Hun bezwaren waren zeker niet onredelijk: Cyprianus behoorde nog maar pas tot de Kerk, en hoewel zijn kwaliteiten veelbelovend waren bood zijn nog korte kerkelijke loopbaan in hun ogen te weinig zekerheid dat hij het bisschopsambt goed zou vervullen, temeer waar de bisschop van Carthago ook de voorzitter was van de vergaderingen van alle bisschoppen in Noord-Afrika. Het was een taak waarvan hij de omvang niet kon overzien, en de protesten tegen zijn benoeming deden hem vermoeden dat hij bij de uitoefening van het ambt niet steeds medewerking zou krijgen. Uiteindelijk heeft hij de opdracht aanvaard, mede doordat de leden van de kerkelijke gemeente hem beletten zijn huis te verlaten voordat hij ja had gezegd. De genoemde vijf geestelijken zouden samen met de diaken Felicissimus Cyprianus' werk constant frustreren; ze zouden zelfs Felicissimus tot "bisschop" van Carthago benoemen!

Behalve met verzet vanuit zijn bisdom zou Cyprianus te maken krijgen met problemen waarvan de oplossing diplomatie, tact en vastberadenheid vroeg: de voorwaarden voor toelating van berouwvolle *lapsi* – "gevallenen" die hun geloof verloochend hadden en met spijt in de Kerk wilden terugkeren – en het weerleggen van opvattingen van anderen daarover; de discussie over wel of niet herdopen van ketters die zich tot de Kerk wendden; de organisatie van de Kerk en de positie van de bisschoppen daarin; de vraag of de bisschop van Rome absoluut gezag had op het gebied van kerkelijke rechtspraak en wetgeving en van de geloofsleer (deze vraag werd door Cyprianus ontkennend beantwoord; later zou hij daarover in conflict raken met bisschop Stephanus I van Rome).

Als bisschop van Carthago, het ambt dat hij van 248/249 tot zijn dood in 258 vervulde, onderhield Cyprianus contacten met vele bisschoppen in het Middellandse Zeegebied door middel van bezoeken en over en weer gezonden brieven en boodschappers. Overigens waren behalve Rome en Carthago ook Alexandrië en Antiochië belangrijke kerkelijke centra, waarvan de bisschoppen lokale concilies bijeenriepen. Besluiten van die concilies werden ter kennis gebracht van andere kerkgemeenten. Deze concilies waren niet alleen overlegorganen binnen de plaatselijke kerken, maar ook centra van nationalisme waarin soms stelling werd genomen tegen de wereldlijke Romeinse heersers. Dat dit bij de Romeinse keizer Decius (249 – 251) wantrouwen tegen de christenen wekte was dan ook begrijpelijk.

Brieven

(*Epistulae*)

1

Cyprianus aan de priesters, diakenen en gelovigen te Furni

Cyprianus richt deze brief aan de leden van de geestelijkheid te Furni, een ca. 100 km ten zuiden van Carthago gelegen stadje. Ze hadden ingestemd met een bepaling in het testament van ene Geminius Victor waarin deze zijn broer (?), de priester Geminius Faustinus, als beheerder van zijn erfgoed had aangewezen. Cyprianus wijst erop dat dit niet is toegestaan. Hij herinnert hen aan de regel voor de Levieten, die zich uitsluitend met godsdienstige zaken mochten bezighouden. Deze regel was door een vroeger concilie van bisschoppen overgenomen.

De maatregel om deze overtreding te voorkomen is dat er voor de overledene (in dit geval Geminius Victor) geen missen in de kerk mogen worden opgedragen en geen offergaven mogen worden aangeboden.

Ook later zal Cyprianus wijzen op besluiten van vroegere concilies (b.v. Ep. 71,4,1) of op gebruiken in de Kerk die in het verleden ontstaan zijn.

A.D. 249 (?) – PL 65

1.1 Beminde broeders, wij – dat zijn ikzelf en mijn ambtgenoten die persoonlijk aanwezig waren, en onze medepriesters die met ons de zitting bijwoonden¹ – waren bijzonder onaangenaam getroffen toen ons ter ore was gekomen dat onze broeder Geminius Victor op zijn sterfbed de priester Geminius Faustinus bij testament had aangewezen als beheerder van zijn erfgoed.

Immers, reeds lang geleden was in een concilie van bisschoppen bepaald dat niemand bij testament een geestelijk ambtsdrager of een dienaar van God als beheerder of curator² mocht aanwijzen. Dit was gedaan op grond van de overweging dat ieder die belast was met de eervolle taak van het priesterschap van God en de opdracht van het geestelijk ambt al zijn tijd diende vrij te houden voor de dienst bij het altaar en de offeranden, en voor de gebeden en voorbeden. Want er staat geschreven: ‘Niemand die de krijgsdienst voor God verricht mag zich laten afleiden door wereldse zaken, opdat hij hem, die hem aangeworven heeft, tot tevredenheid dient.’³

1.2 Waar dit laatste al ten aanzien van alle mensen gezegd is, hoeveel te meer mogen zaken en strikken van de wereld dan geen afleiding vormen voor personen die, gericht op het goddelijke en het geestelijke, zich niet van de Kerk kunnen verwijderen en geen tijd vrij kunnen maken voor aardse en wereldse bezigheden!

Oudtijds hebben de Levieten deze religieuze bepaling bij wet vastgelegd. Toen de elf stammen het grondgebied opdeelden en het bezit ervan verdeelden, is aan de stam van Levi, die al zijn aandacht richtte op de tempel en het altaar en de dienst van God, bij deze verdeling geen aandeel toegekend. De andere stammen kweten zich van de taak om de grond te bewerken, maar deze stam verrichtte uitsluitend de dienst van God, en voor zijn onderhoud en voedsel ontving hij van de andere stammen de vruchten van het land.⁴ Dit gebeurde geheel in overeenstemming met Gods wil en ordening, zodat degenen die de gewijde handelingen verrichtten daarbij niet werden afgeleid en niet gedwongen werden om hun gedachten of daden te wijden aan profane zaken.

Deze regel geldt thans bij de geestelijkheid. In de Kerk van de Heer mogen degenen die tot de geestelijkheid worden bevorderd in geen enkel opzicht van hun werkzaamheden voor God worden afgehouden of in wereldse problemen en taken verwickeld raken. Ze mogen zich niet verwijderen van het altaar en de offeranden,⁵ maar moeten zich juist dag en nacht met hemelse en geestelijke zaken bezighouden, daarbij de gaven van de hen ondersteunende broeders als het ware als tienden van hun opbrengsten in dank aanvaardend.⁶

2.1 Onze voorgangers in het bisschopsambt hebben in vrome eerbied de volgende maatregel overwogen en met ieders welzijn voor ogen vastgesteld. Niemand van de broeders mag bij zijn heengaan een geestelijke benoemen tot beheerder of curator, en als iemand dat wel heeft gedaan mag er voor hem geen offergave worden aangeboden en mag er geen offerande worden gebracht voor zijn rust. Want iemand die priesters en dienaren van God heeft willen wegroepen van het altaar verdient het niet om bij Gods altaar in de voorbede van de priesters genoemd te worden.

2.2 Daarom is het, nu Geminus Victor in strijd met de regel die recentelijk⁷ in een concilie door de bisschoppen is vastgesteld toch gemeend heeft de priester Geminus Faustinus als beheerder van zijn erfgoed te kunnen aanwijzen, geen goede zaak als er bij u een offergave voor zijn rust zou worden aangeboden of dat er voorbeden voor hem in de kerk zouden worden uitgesproken.

Dit is mede bepaald om te bewerken dat de op vrome en gewichtige gronden uitgevaardigde verordening van de bisschoppen door ons geëerbiedigd wordt, en tevens aan andere broeders duidelijk gemaakt wordt dat niemand priesters en dienaren van God, die al hun aandacht behoren te richten op zijn altaar en Kerk, van hun taken mag afhouden met wereldse opdrachten. Bovendien zal deze maatregel tegen wat er nu gebeurd is kunnen voorkomen dat dit ooit weer gebeurt met betrekking tot iemand uit de geestelijkheid.⁸

Ik wens u, beminde broeders, al het goede toe.

2 Cyprianus aan zijn broeder Eucratius

Cyprianus reageert op een vraag van zijn medebisschop Eucratius. Deze had hem laten weten dat hij niet goed wist hoe hij moest optreden tegen een voor-malige acteur/balletdanser die weliswaar niet meer zelf optrad maar jonge jongens ballet- en toneellessen gaf.

Cyprianus veroordeelt de danser resoluut: al in het Oude Testament wordt gedrag als het zijne veroordeeld en het werpt een smet op de Kerk. De kerk-gemeente van Eucratius kan zo nodig de man voedsel en kleding geven, en als zij daar onvoldoende toe in staat is kan de man naar Carthago komen.

A.D. 249(?) – PL 60

1.1 Overwegend dat u mij achting toedraagt en dat wij elkaar respecteren hebt u, beminde broeder, mij willen raadplegen met de vraag wat ik denk van een toneelspeler in uw omgeving¹ die nog steeds zijn oneervol beroep uitoefent en als leraar jonge jongens opleidt, niet tot hun vorming maar tot hun verderf, en zo ook bij anderen interesse wekt voor het bedrijf dat hij zich kwalijk eigen heeft gemaakt. Uw vraag is of zo'n man met ons mag blijven deel-hebben aan de communie.²

1.2 Het is mijn mening³ dat het noch met de goddelijke majesteit noch met de leer van het evangelie verenigbaar is dat de zuiverheid en de eerbaarheid van de Kerk worden aangetast door een dergelijk onzuiver en oneervol contact.

In de wet wordt mannen verboden om vrouwenkleren aan te trekken en worden wie dat doen vervloekt.⁴ Hoeveel schuldiger maakt iemand zich dan als hij zich niet alleen kleedt in gewaden